VOLUME- 1 ISSU -VI 16 July 2026
Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)
Add.:Khadgaon Rd,Sambhaji Nagar,Near Smt.SushiladeviDeshmukh Senior College, LaturLatur, Maharashtra 413512, India.
Phone:9890408998, 8329647660Email ID: diirjournal@gmail.comWebsite:https://www.diirjournal.com

प्रा.विनोद वाघ
शांतीनिकेतन अध्यापक विद्यालय,ठाणे

क्षमताधिष्ठित शिक्षणाचा विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन क्षमतेवर होणा?या परिणामकारकतेचा अभ्यास

सारांश

आजच्या शिक्षण व्यवस्थेत विद्यार्थीकेंद्रित शिक्षणाला विशेष महत्त्व दिले जाते. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (२०२०) आणि राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा (२०२३) यामध्ये क्षमताधिष्ठित शिक्षण (ही संकल्पना प्रभावीपणे मांडली आहे. या शिक्षणपद्धतीमध्ये विद्यार्थ्याने विशिष्ट ज्ञान, कौशल्ये, मूल्ये आणि कृतीक्षमतेचे अपेक्षित स्तर प्राप्त केले आहेत की नाही, यावर भर दिला जातो. प्रस्तुत संशोधनाचा उद्देश क्षमताधिष्ठित शिक्षणाचा विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन क्षमतेवर होणा?या परिणामाचा अभ्यास करणे हा आहे. संशोधनासाठी वर्णनात्मक सर्वेक्षण पद्धतीचा अवलंब करण्यात आला. प्रश्नावलीच्या साहाय्याने माहिती संकलित करून तिचे विश्लेषण करण्यात आले. निष्कर्षानुसार क्षमताधिष्ठित शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांची अध्ययन क्षमता, आत्मविश्वास, समस्या सोडविण्याची क्षमता, सर्जनशीलता आणि शैक्षणिक गुणवत्ता यामध्ये सकारात्मक वाढ झाल्याचे आढळले.

प्रस्तावना

शिक्षणाचे उद्दिष्ट केवळ माहिती देणे नसून विद्यार्थ्यांमध्ये आवश्यक ज्ञान, कौशल्ये, मूल्ये आणि जीवनोपयोगी क्षमता विकसित करणे हे आहे. यासाठी क्षमताधिष्ठित शिक्षण पद्धती प्रभावी मानली जाते. या पद्धतीमध्ये विद्यार्थ्यांच्या प्रत्यक्ष कृती, अनुभव, सहभाग आणि समस्या सोडविण्याच्या क्षमतेवर भर दिला जातो. त्यामुळे विद्यार्थ्यांची अध्ययन क्षमता अधिक प्रभावीपणे विकसित होते.

संशोधनाची गरज

विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन क्षमतेवर क्षमताधिष्ठित शिक्षणाचा प्रभाव जाणून घेणे.

शिक्षकांना प्रभावी अध्यापन पद्धतींबाबत मार्गदर्शन मिळणे.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणानुसार गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाला चालना देणे.

विद्यार्थ्यांमध्ये स्व-अध्ययन, चिकित्सक विचार आणि सर्जनशीलता विकसित करणे.

संशोधनाची समस्या

‘क्षमताधिष्ठित शिक्षणाचा विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन क्षमतेवर होणा?या परिणामकारकतेचा अभ्यास.

संशोधनाची उद्दिष्टे

क्षमताधिष्ठित शिक्षणाचा विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन क्षमतेवर होणारा परिणाम अभ्यासणे.

विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासावर होणारा परिणाम जाणून घेणे.

समस्या सोडविण्याच्या क्षमतेत झालेल्या बदलांचा अभ्यास करणे.

शैक्षणिक गुणवत्तेवर होणारा परिणाम तपासणे.

?.? गृहितके

क्षमताधिष्ठित शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन क्षमतेत सकारात्मक वाढ होते.

विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढतो.

समस्या सोडविण्याची क्षमता सुधारते.

शैक्षणिक गुणवत्तेत वाढ होते.

व्याप्ती

हे संशोधन निवडक माध्यमिक शाळांतील विद्यार्थ्यांपुरते मर्यादित आहे.‘व्याप्ती

हे संशोधन निवडक माध्यमिक शाळांतील विद्यार्थ्यांपुरते मर्यादित आहे.‘

संशोधनाची उद्दिष्टे

क्षमताधिष्ठित शिक्षणाचा विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन क्षमतेवर होणारा परिणाम अभ्यासणे.

विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासावर होणारा परिणाम जाणून घेणे.

समस्या सोडविण्याच्या क्षमतेत झालेल्या बदलांचा अभ्यास करणे.

शैक्षणिक गुणवत्तेवर होणारा परिणाम तपासणे.

गृहितके

क्षमताधिष्ठित शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन क्षमतेत सकारात्मक वाढ होते.

विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढतो.

समस्या सोडविण्याची क्षमता सुधारते.

शैक्षणिक गुणवत्तेत वाढ होते.

मर्यादा

संशोधन निवडक शाळांपुरते मर्यादित आहे.

माहिती प्रश्नावलीतील उत्तरांवर आधारित आहे.

वेळ व साधनांच्या मर्यादा आहेत.

साहित्याचा आढावा

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० नुसार क्षमताधिष्ठित शिक्षण विद्यार्थ्यांच्या संकल्पनात्मक समज, चिकित्सक विचार, सर्जनशीलता आणि समस्या सोडविण्याच्या कौशल्यांना प्रोत्साहन देते. विविध संशोधनांनुसार ही शिक्षणपद्धती विद्यार्थ्यांचा सहभाग, स्व-अध्ययन आणि शैक्षणिक यश वाढवते.

संशोधन पद्धती

संशोधन प्रकार: वर्णनात्मक सर्वेक्षण पद्धती
लोकसंख्या: माध्यमिक शाळांतील विद्यार्थी
नमना: विद्यार्थी
नमुना निवड पद्धती: साधी यादृच्छिक नमुना पद्धती
संशोधन साधन: संरचित प्रश्नावली
माहिती संकलन: प्रत्यक्ष भेट व प्रश्नावली
माहिती विश्लेषण: टक्केवारी, सरासरी व आलेख

प्रकरण ? : माहितीचे विश्लेषण

निरीक्षण	टक्केवारी
अध्ययन क्षमतेत वाढ	९०%
आत्मविश्वासात वाढ	८६%
समस्या सोडविण्याची क्षमता सुधारली	८४%
वर्गातील सहभाग वाढला	८८%
शैक्षणिक गुणवत्तेत सुधारणा	८५%

विश्लेषण: बहुसंख्य विद्यार्थ्यांनी क्षमताधिष्ठित शिक्षणामळे त्यांच्या अध्ययन क्षमतेत आणि शैक्षणिक प्रगतीत सकारात्मक बदल झाल्याचे नमूद केले.

प्रकरण ? : निष्कर्ष

क्षमताधिष्ठित शिक्षणामळे विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन क्षमतेत सकारात्मक वाढ होते.

विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि वर्गातील सहभाग वाढतो.

समस्या सोडविण्याची व चिकित्सक विचार करण्याची क्षमता विकसित होते.

शैक्षणिक गणवत्ता आणि अध्ययनातील रुची वाढते.

विद्यार्थीकेंद्रित अध्यापन अधिक प्रभावी ठरते.

शिफारसी

सर्व शाळांमध्ये क्षमताधिष्ठित शिक्षणाची प्रभावी अंमलबजावणी करावी.

शिक्षकांना नियमित प्रशिक्षण द्यावे.

प्रकल्पाधारित, कृतीआधारित आणि अनुभवाधारित शिक्षणावर भर द्यावा.

सतत सर्वकष मूल्यमापन (क्क्) व कौशल्याधारित मूल्यांकनाचा वापर वाढवावा.

विद्यार्थ्यांना स्व-अध्ययन व सहयोगी अध्ययनासाठी प्रोत्साहित करावे.

संदर्भसूची

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (ग़्क्ड) २०२०, भारत सरकार.
राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा (ग़्क्ऱ) २०२३.
NCERT – Learning Outcomes at the Elementary Stage.
¨É½É®É¹]Å ®ÉVªÉ ¶ÉèIÉÊhÉEò ºÉÆ¶ÉÉävÉxÉ ´É |ÉÊ¶ÉIÉhÉ {ÉÊ®¹Én (MSCERT) |ÉEòÉ¶ÉxÉä.
Best, J. W. & Kahn, J. V. Research in Education.
Kothari, C. R. Research Methodology: Methods and Techniques.